

Окремі питання реформування Верховного Суду України

Хамходера О.П., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУ «ОЮА», Швець Д.А., студентка 5 курсу судово-адміністративного факультету НУ «ОЮА»

Новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. [1] (далі – Закон № 31), на відміну від попередньої редакції, надав Верховному Суду статусу касаційної інстанції, а у випадках, передбачених процесуальним законом, – першої та апеляційної інстанції. Це пов'язано з тим, що у Законі № 31, у ст. 14 передбачено, що учасники судового процесу та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; тобто, забезпечується апеляційний перегляд для усіх категорій адміністративних справ. Натомість, в чинному Кодексі адміністративного судочинства України [2] (далі – КАС України) передбачено категорії справ, які не підлягають апеляційному перегляду або перегляд яких не визнається апеляційним (див. ч. 4 ст. 18, ст. 171-1, п. 4 ч. 1 ст. 237). Це адміністративні справи, які розглядаються Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції: справи щодо встановлення ЦВК результатів виборів або всеукраїнського референдуму, про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції (відтепер – «правосуддя»), Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Щодо складу, то у Верховному Суді діятимуть: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд. У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів. У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати

для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. Інші можуть створюватися за рішенням зборів суддів касаційного суду. Велика Палата Верховного Суду є постійно діючим колегіальним органом Верховного Суду та: 1) у визначених законом випадках діє як суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами; 2) діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції; 3) аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики; 4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Вбачається, що справи, які розглядаються Вищим адміністративним судом України будуть віднесені на розгляд до Верховного Суду України як суду першої інстанції (тобто до Касаційного адміністративного суду).

Щодо однакового застосування новими касаційними та вищими спеціалізованими судами норм права. З цього приводу в Законі № 31 зазначено:

– «Верховний Суд забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом» (ч. 6 ст. 36);

– «Велика Палата Верховного Суду у визначених законом випадках діє як суд касаційної інстанції з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами» (п. 1 ч. 2 ст. 45 Закону).

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду розглядатиме справи щодо неоднакового застосування касаційними та спеціалізованими судами норм матеріального й процесуального або лише матеріального права. Чинну функцію Верховного Суду України щодо усунення розбіжностей у разі неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального та/чи процесуального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, буде повністю або частково збережено (в

компетенції Великої Палати). Цікава ситуація складається і з узагальненням судової практики. Так, п. 2 ч. 2 ст. 36 Закону № 31 вказує на те, що Верховний Суд здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; п. 3 ч. 2 ст. 45 Закону надає аналогічне право Великій Палаті Верховного Суду. Судові палати касаційного суду лише вивчають судову практику. Щодо Пленуму Верховного Суду, то в Законі прямо не передбачено повноваження здійснення узагальнення судової практики. Проте, зважаючи на наявність відсильної норми в ст. 46 Закону № 31 («розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень») не виключено надання подібних повноважень іншими законами або процесуальними кодексами.

Щодо узагальнень і роз'яснень Верховного Суду та Вищого адміністративного суду України після реформи. Як відомо, Верховний Суд України через відсутність повноважень уже 6 років не оновлює власні постанови Пленуму узагальнюючого характеру. Водночас, Верховний Суд України постійно надавав відповідні узагальнюючі публікації у Віснику Верховного Суду України, які використовувалися на практиці. Разом з цим вищі спеціалізовані суди намагалися підтримувати свої постанови пленуму в актуальному стані, ураховуючи відповідні права на такі узагальнення, передбачені законом. Усі ці узагальнення мали рекомендаційний характер, але, безумовно, використовувалися судами та іншими інстанціями, а отже були частиною судової практики. Переконані, відповідна практика залишатиметься орієнтиром правосуддя ще тривалий час, до напрацювання ідентичних чи альтернативних позицій Верховним Судом.

Доречно підсумувати, що в цілому Верховний Суд зазнав неабияких змін у складі, структурі та правовому статусі відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Але він не може повною мірою «працювати» без внесення змін до процесуальних кодексів. Новий Закон № 31 потребує досконалої оцінки та ретельного моніторингу практичних ускладнень його застосування для захисту прав та законних інтересів учасників адміністративного процесу.